

Režisér: V Estonsku popravili i ženy z Plzně

Lukáš Příbyl vypráví o osudech lidí transportovaných na východ. Za film Zapomenuté transporty do Polska obdržel Českého lva 2009

LUCIE SICHINGEROVÁ

Plzeň – Před 70 lety bylo více než dva tisíce plzeňských Židů transportováno do Terezína a dalších koncentračních táborů. V souvislosti s tímto smutným výročí zavítal do Divadla Dialog režisér **Lukáš Příbyl**, aby o své dokumentární sérii Zapomenuté transporty pobesedoval se studenty Masarykovy gymnázia. Čtyři celovečerní filmy popisují osudy odvečených lidí, vězňů, kteří různé vyhlazovací tábory přežili.

Proč jsou to čtyři filmy?

Každý film vypráví o jiném deportačním směru. Každý ten směr má svůj vlastní příběh. Dohromady ovšem vytváří jeden obraz, složený z jednotlivých vyprávění přeživších. Motiv je v nich prolnutý, potkávají i rozcházejí.

Ve filmech se tedy soustředíte jen na osudy lidí, kteří přežili?

Ano, zajímají mě živi lidé, ti, co přežili, a především – jak přežili. Zapomenuté transporty nejsou filmy o holocaustu, ale o přežívání v extrémních podmínkách a o životě.

Přibližte čtenářům only konkrétní směry?

Prvním je Lotyšsko. Ghetto v Rize a tábory kolem ní, apod. Film se věnuje rodinám, tomu, jak se adaptovaly na podmínky. V Bělorusku jde o příběh odporu. Tam přežilo pouze 22 lidí, z toho 21 mužů, kteří se rozhodli s ničím se nesmířit. Naproti tomu v Estonsku přežily pouze ženy, zajímalo mě, co za tím je.

A zjistil jste to?

Ženy v v lágrech v Estonsku se úplně vzdaly života jednotlivců, individuálního myšle-

ni, fungovaly jako jedna skupina, všechno dělaly spolu, když se zvedla jedna, zvedly se všechny. To jim pomohlo přežít.

Takže Lotyšsko, Bělorusko, Estonsko. A čtvrtý film a směr?

Polsko, Lublin. Přežili jen ti, kteří se pokusili utéct a kterým se podařilo do konce války skrývat. Bylo jich jen kolem padesáti. Tohle je film o lidské identitě jako takové. Když byli uprchlíci dopadeni, museli mistrně předstírat, že jsou někým jiným, neprozradit, kdo jsou a odkud utekli, jinak by byli zabiti hned.

Kolik lidí bylo celkem do těchto táborů transportováno a kolik jich přežilo?

Němci odvezli do míst jiných než Osvětim okolo 40 tisíc osob. Vrátilo se jich asi 270. Našel jsem 70 lidí, kteří v době, kdy jsem se rozhodl filmy natočit, ještě žili. Nejmladším bylo k osmdesáti a nejstarší paní, kterou jsme natáčeli v Austrálii, bylo sto tři roky. Jejich svědectví je v mých filmech. Proto jsem je natočil. Když jsem s nimi mluvil, silně jsem si uvědomoval, že pouze sepsat jejich vzpomínky by nestačilo. To není tak živé, opravdové. Psaný text nezachytí gesta, projev, výraz tváře ani smysl pro humor.

Narazil jste při pátrání také po lidech z Plzně?

Ano, také byli v těchto transportech na východ. Jedna skupina byla v transportu do Estonska, ostatní jim říkali „holky Plzeňanky“. Bohužel však nepřežily. Pracovaly odděleně, ve skladu věcí odebraných židovským obětem a byly svědky, jak estonští velitelé tábora tyto věci kradou pro osobní potřebu (věci se měly

odevzdávat do centrálního skladu v Tallinnu), tím se staly nepohodlnými, a tak byly všechny posléze popraveny.

Než bylo celé dílo hotovo, uběhla dlouhá doba. Co vás přimělo věnovat 10 let svého života tvorbě těchto filmů?

Část mojí rodiny se během druhé světové války také ocitla v lágrech, skoro nikdo nepřežil, ale můj děda ano. Odjel už prvním transportem v říjnu 1939, a tak prožil v táborech celých šest let války. Co si pamatuji, vůbec o tom nevyprávěl. Zemřel, když mi bylo 10 let. Později jsem začal hledat lidi, kteří tam byli s ním.

Jak jste hledal? V místě bývalých koncentračních táborů?

Skoro všechny tyhle tábory byly srovnány se zemí, většinou přestaly existovat už v roce 1943, 44 a všichni vězni povražděni. V době, kdy Rusové území osvobodili, už tam nebylo nic. Musel jsem pátrat v archívech, nejprve v německých, potom v místech, kde tábory ležely. Problém jsem měl tedy hlavně v Bělorusku, kde je stále KGB. Dobře jsem věděl, že mě sledují, například podle batohu, který si vždy zapínám stejně. Když jsem se vrátil do hotelu, byl zapnutý na druhou stranu.

Jak jste získal fotografie, které se ve filmech objevily?

Díky informacím z rozhovorů s pamětníky i faktům objevených v archívech jsem navštívoval lidi, telefonoval, rozesílal dopisy na všechny strany. Materiály jsme získali celkem ve třiceti zemích! A rozhovory byly natočené ve dvaceti zemích. Lidé, co přežili, se totiž rozprchlí doslova do celého světa. Oslovoval jsem i rodiny nacistů, strážných.

A chtěli s vámi mluvit ti, co byli na „špatné“ straně? Nebo jejich

LUKÁŠ PŘIBYL vytvořil dokumentární filmy s názvem Zapomenuté transporty. Dokáže obětovat tisíce hodin, aby v archívu objevil zapadlý dokument, snímky hledal po celém světě. Foto: archiv L. Příbyla

potomci?

S dětmi nacistů je to často těžké. Ti chtějí válečné události, především případnou tušenou roli svých rodičů ve válce, vytěsnit. Nechtějí na to myslet, natož o tom mluvit. Ale třetí generace je vstřícnější. Snaží se toho svého „kostlivce ve skříni“ odkrýt. Přesto s těmi událostmi mnohdy nechtějí být spojováni. V praxi to znamená, že mi často i po velmi dlouhé době zvažování pošlou fotku, o kterou jsem je dopisem poprosil. Ovšem bez zpáteční adresy. Bez průvodního dopisu. Mnoho snímků jsem ale našel v těchto rodinách bývalých strážných z táborů.

Jak to? Na snímcích jsou často i židovští vězni.

Stávalo se, že Židé si přes

zákaz s sebou do transportu vzali foťák. Ten jim byl samozřejmě zabaven, ale zacházet s ním uměli jen oni. Strážný si pak Žida zavolal, aby je vyfotil. Když se takhle fotilo, seběhli se třeba vesničaná, kteří se také chtěli nechali vyfotit – a některé z těch snímků ve vesnicích zůstaly.

Když jste mluvil i s dozorcí, pozorovali jste u nich nějakou zpětnou lítost či stud?

Často opakují, že nic není černobílé. Mnozí z nich byli psychopati, ale jsou i případy, kdy dějiny prostě člověka semelou. Mluvil jsem s jedním Estoncem, kterému Rusové zabili otce. Pak přišli Němci a zabili jeho matku. Byl nejstarší z mnoha sourozenců, musel je živit, v sedmnácti vstoupil do armády a byl převelen k SD. Stal se dozorcem v lágru a byl prostě v práci. K Židům žádnou nenávisť necítil, ale smrt byla všudypřítomná. Stříleli všichni, tak střílel také. Jak bych se v jeho situaci choval já? Mám obavy, že to nemohu vědět.

A jak jste navázal vztah s těmi nejdůležitějšími, s lidmi, kteří se v pracovních táborech dočkali osvobození?

Některí dlouho odmítali cokoli vyprávět, ale nakonec promluví všichni. Jen jeden muž, který po dvou letech přesvědčování konečně svolil, pár dní před naším setkáním zemřel. Ti lidé nikdy předtím nevyprávěli, co zažili, co a jak přežili. Ale když

Lukáš Příbyl (39)

• Studoval mezinárodní vztahy, politologii a blízkovýchodní studia na univerzitách v USA a v Jeruzalémě, historii na univerzitě v Budapešti a filozofii a náboženství ve Stockholmu. • V Čechách publikoval práce o dějinách českých Židů a podílel se na výstavách v Židovském muzeu v Praze.

potom začali, bylo to, jako bych otevřel Pandorinu skříňku. Jakmile začnou, tak potom mluví pořád.

Proč o tom dříve nemluvíli?

Po válce se vředy dávali dopředu a své děti a vnuky nechtěli zatěžovat traumaty. Myslím, že právě díky tomuto optimismu také přežili. Nemírali se v sobě. Ke konci svého života ale pocítili, že pokud nepromluví, neřeknou to už nikdy.

Co je přesvědčilo, aby se vám svěřili?

Měl jsem o ně upřímný zájem, to zaprvé. A potom jsem měl informace o táborech a často i o jejich známých či příbuzných, které oni neměli. Ale toužili po nich, vždyť znali svoji minulost z tábora jen ze svého vlastního zorného úhlu, neznali ten širší kontext. Nepředal jsem jim ale své informace, dokud mi neřekli vlastní zážitky. Jinak bych jim znečistil jejich vzpomínky. Do paměti se nám totiž dostávají často věci, které jsme se dozvěděli až později.

Jste s pamětníky stále v kontaktu?

Bohužel už jich moc nezůstalo, zemřeli. Ale s těmi, co ještě žijí, ano. Nelze z nich vyčíst informace, postavte ji před kameru, a pak nadobro zmizet. Vzniklo mezi námi silné pouto, přátelíme se.

Mluvil jste s nimi i tom, zda dočkali odpuštění? Lidem, osudu, Bohu?

Jen ve výjimečných případech neodpustili, většina ale ano. Jsou to vyrovnání lidé. Jeden muž řekl: „Dva dny po válce? To bych z pomsty zabílel. Možná. Ale dnes už ne...“

Kdo filmy financoval?

Byli to sami soukromníci, většinou jednotlivci ze zahraničí. Z jejich strany to nebyla investice, ale dar. Ti, co mi uvěřili a dali mi peníze, ačkoli jsem neměl do té doby s filmem moc zkušeností, byli opravdoví nadšenci. Filmy stály celkem 16 milionů korun. Z fondu české kinematografie jsem dostal grant, ale to bylo až na postprodukcii, filmy už byly z velké části hotové.

NALEZENÝ SNÍMEK z běloruského tábora. Film je o mužích, kteří jsou zabíjeni a někdy i zabíjejí, o útěcích a partyzánském boji.

BĚLORUSKÝ PRACOVNÍ TÁBOR. Zde přežilo jen dvacet dva lidí, až na jednu výjimku to byli sami muži.

Ceny bytů klesají, práva stále budí emoce

Za dobrou zprávu uplynulého týdne lze považovat fakt, že ceny bytů v Plzni klesají. Zatímco ještě loni se byt 1+1 o rozloze zhruba 30 metrů čtverečních pod milion korun sehnat nedal, nyní už stejné bydlení seženete za několik set tisíc korun. Klesá i cena větších bytů, oproti loňsku seženete byt 2+1 i o dvě stě tisíc levněji – za 1,3 milionu korun. Prodejci bytů navíc na své peníze nečekají dlouho, zájem o bydlení narůstá. Lidé s koupí dlouhou vyčkávali, nyní už realitní kanceláře pozorují i zvýšený zájem o novostavby, nejvíce jdou na obdoby byty těsně před dokončením.

Palec dolů si už poněkud vysloužila situace kolem plzeňské právnické fakulty. Podpis ministra školství pod kontroverzním prodloužením akreditace ještě ani nestačil oschnout a už přichází tvrdá rána z vlastních univerzitních řad. Zástupci filozofické fakulty kritizují nejen prodloužení akreditace, ale i postup rektorky Ilony Mauritzové. Podle nich existence právnické fakulty a přijímání nových studentů poškozují tisíce studentů, učitelů a absolventů celé Západočeské univerzity v Plzni. Konečné slovo ohledně přijímaček bude mít až ministerstvo školství. (tom)

Hledá se dívka

Kristýna Motysová z Útušic

Útušice – Policisté pátrají po 16leté Kristýně Motysově z Útušic. Měří 170 centimetrů. Má štíhlou postavu, modré oči a blond vlasy ostříhané na mikádo. Naposledy byla viděna ve středu v 7 hodin, kdy odešla z domova údajně do školy. Na sobě měla modré riflové kalhoty, oranžovou zimní bundu značky Horsefeathers nebo Alpine Pro a bílé boty značky Adidas. (mš)

INZERCE

FOKUS
OPTIK

Sleva až 80%

na všechny obroučky z kolekcí roku 2011.
Při zhotovení kompletních brýlí. Akce končí již 25. 3. 2012!

Slevy se nesčítají.
Cena po slevě vám bude sdělena u pokladny.
Slevu nelze uplatnit v outletech Štěrboholy a Hlavní nádraží, Praha.

FOKUS
OPTIK

... a uvidíte!
www.fokusoptik.cz